SILHUETTER

UR

ARBETARRÖRELSENS HISTORIA I

FERDINAND LASSALLE

AF KATA DALSTRÖM ------------- STOCKHOLM 1905 A.-B. ARBETARNES TRYCKERI

Förord till den elektroniska utgåvan

Verket tillhör Kungl. Biblioteket och har scannats där. Det anpassades och OCR-tolkades för Projekt Runeberg i december 2015 av Bert H.

Ferdinand Lassalle.

Hans barndoms- och ynglingaår.

Ferdinand Lassalle föddes i Breslau den 11 april 1825. Båda föräldrarna voro af judisk härkomst. Fadern var en dugande köpman, som ej kunde skryta med någon blixtrande begåfning, men som i stället genom praktisk duglighet skaffat sig en oberoende ställning.

Redan som pojke, röjde sig hos Lassalle den öfverlägsna begåfningen och under lekarna med kamraterna blef det alltid han som tog ledningen — och mot honom var det Ock, som de vuxna riktade sina angrepp, då pojkarna under lekens yra gjort ofog.

Brandes säger: (Ferdinand Lassalle): »Aldrig blef en

fönsterruta krossad, aldrig ett trädgårdsland nedtrampadt utan att Ferdinand Lassalle fick skulden därför — hur oskyldig han än månde vara. Han förvånade sig själf där-öfver, men han) förstod ej att det helt enkelt berodde på den öfverlägsenhet öfver alla jämnåriga, som var honom medfödd».

Med sina föräldrar stod Lassalle hela lifvet igenom på den bästa fot och modern formligen afgudade honom. Äfven under de mest stormiga perioderna i hans lif stod hon trofast honom bi, ansåg att allt hvad sonen gjorde måste vara rätt och godt och därför fann hon det slutligen äfven så, om hon än i början ställt sig tvekande.

Fadern önskade att sonen skulle egna sig åt köpmansyrket och Lassalle studerade därför en tid vid en handelsskola i Leipzig. Men länge stannade han ej där, utanr

kom i stället till universitetet, där han med ifver började studera filosofi, juridik och filologi (jämförande språkforskning) och förskaffade sig en djup allmänbildning. Särskildt intresserade han sig för filosofien, både »den forntida» och »den nutida», och bief ifrig »Hegelian» som alla ungdomar på den tiden, samt skref sedermera själf en del filosofiska arbeten, hland annat om den grekiske filosofen HeraMit.

Vid universiteten jäste och jäste det i dessa dagar! Friska vindar — revolutionsvindar — svepte vid denna tid fram öfver världen, det var 1840-talets »sturm und drang»-period, folkens frihetsstrid, som fostrade Lassalle. Med hela sin eldsjäl slöt han sig till de unga studenternas revolutionära rörelse och länge dröjde det ej förrän han äfven aktivt tog del i »revolutionen» och kom i delo med myndigheterna.

Efter slutade studier reste han 1845 till Paris och sammanträffade där med Tysklands store diktare Heinrich Heine, hvilken lefde i landsflykt därstädes. Heine hade nämligen, liksom alla begåfvade män i Tyskland under denna tidsperiod, deltagit i den revolutionära propagandan, och med sina dräpande satirer djupt förolämpat sina goda landsmän. Gisselslagen hade »träffat höga vederbörande» för hårdt — och Heines bitande satirer öfver samfundseländet voro dem för starka — för att ej lian, liksom så många andra af Tysklands skarpaste pennor, skulle få sota för angreppen med årslång landsflykt.

Heine blef betagen i Lassalle och i ett rekommendations-bref till Varnhagen — en af Heines bästa vänner — säger han:' »Min vän, herr Lassalle, är en ung man med de yppersta själsgåfvor: med den djupaste lärdom och de mest omfattande studier förenar han det största skarpsinne jag någonsin sett; med den rikaste framställningskonst förbinder han en viljans energi och en handlingens habilitet som sätter mig i förundran. —--------

I alla händelser var denna förening af vetande och själfkänsla, af begåfning och karaktär, för mig ett glädjande • fenomen----------.

Herr Lassalle är nu en gång en utpräglad son af den »nya tiden», som icke vill veta af någon sorts försakelse eller blygsamhet, som vi i vår tid, mer eller mindre hyck-lande har smusslat och vrövlat oss fram med! — Detta nya släkte vill njuta och göra sig gällande i * den synliga världen». Vi »de gamle» böjde oss ödmjukt för »det osynliga», sträckte händerna efter »skuggors kyssar och blåa blomsters doft», försakade och beklagade oss — och voro dock tör-hända lyckligare än dessa hårda gladiatorer, som så stolta gå hjältedöden tillmötes».

Detta Heines bref till Varnhagen är den yppersta karaktäristik vi ha af Ferdinand Lassalle.

Lassalle var njutningslysten och egenkär — om man så vill, men han lmnde vara enkel som en spartan om så kräf-des! Den högt utvecklade Lassalle, med sina kraf på bildning och konstnärlig förfining, kunde kväll efter kväll stå på folkmöten, i små osunda lokaler och slåss mot arbetarnas slöhet och dumhet, samtidigt med att han på ett öfver-lägset sätt skötte försvaret gent emot bourgeoisien i ypperliga broschyrer eller blixtrande försvarstal inför rätta. Och då må man ha rätt att vara sybarit*) — äfven om man är agitator — om man så vill!

Den insats Lassalle gjort i arbetarrörelsens historia är hart när omöjlig för oss att fatta!

Från Paris vände Lassalle åter till Berlin, där han slog sig ned som privatdocent. Där blef han mottagen med öppna armar af hela den bildade och litterära världen och lifvet låg leende och solljust för honom. Isynnerhet fäste sig den framstående naturforskaren Humholdt vid Lassalle — och stod sedan trofast vid hans sida när myndigheternas hätska förföljelser gjorde lifvet bittert för honom — ett sällsynt vackert drag af Humholdt.

Lassalle var en eldsjäl och hans lefnadssaga är full af spännande situationer — ja en hel sagodikt.

Ferdinand Lassalle och Sofia von Hatzfeld.

Ar 1846 träffade Ferdinand Lassalle i Berlin samman med Sofia von Hatzfeld — gift med den rike, lättsinnige och brutale grefve von Hatzfeld. Hon låg just då i skils-

*) En som är raffineradt njutningslysten.mässoprocess med sin man, som vägrade att utbetala till henne den betydliga enskilda förmögenhet som hon fört med i boet, och han sökte genom de mäst lumpna och småsinnade medel skada sin hustrus rykte — allt under det att han själf lefde högt med sina älskarinnor.

Ferdinand Lassalle var 20 år, Sofie von Hatzfeld 39 år, dock trots denna sin ålder var hon ännu en bedårande vacker kvinna.

Lång och smärt med rikt rödgult hår och fina regelbundna drag», en som totalt förtrollade männen, en man-navettsbräcka», som de gamla nordmännen plägade säga om sällsynt vackra kvinnor.

Båda voro de undantagsmänniskor i ordets finaste bemärkelse — och mellan dem uppstod ett innerligt vänskapsförhållande, som varade hela lifvet ut.

Yar det blott vänskap? Eller var det kärlek som band dem vid hvarandra? På den frågan dristar nog ingen svara,

Men visst är att deras lifssaga hör till de rikaste oeh underbaraste som finnas — och blott få dödliga är det för-unnadt' en lott sådan som deras.

Sofia von Hatzfeld var mycket intelligent, intresserade sig varmt för alla sociala frågor samt för politiken — och deltog med både djärfhet och klokhet i de ofta hetsiga diskussioner som fördes å detta fält — hon ryggade aldrig tillbaka för den nya tidens allra nyaste tankar, irur djärfva dessa än voro.

Hon blef en trofast vän och kamrat till Lassalle och dessa två undantagsmänniskor slöto sig så nära hvarandra, som. tvänne människor, oberörda af världens friande eller fällande domar kunna göra.

Det vore orätt att ej nämna Sofia von Hatzfelds namn samman med Ferdinand Lassalles — isynnerhet som han alltid öppet erkände det stora inflytande hon städse haft öfver honom.

Lassalle beslöt sig för att själf föra processen mot grefve von Hatzfeld — och under nära tio års tid pågick nu denna uppseendeväckande strid, och mer än en gång höll han under denna tid på att med friheten få plikta för sin djärfhet. — Efter oerhörda strider, otaliga rättegångar och agi-tationsartiklar i de radikala tidningarna, där fursten blefhänsynslöst anfallen, kom det till en förlikning, hvarvid grefvinnan erhöll sin förmögenhet åter och nu kunde såväl hon som Lassalle föra ett i ekonomiskt afseende oberoende lif. Under hela den tid processerna pågingo, hade han trofast delat med sig af sina inkomster åt henne — och blott fordrat som ersättning, om processen vanns, en lifränta på 4,000 thaier — och det kunde Sofia von Hatzfeld utbetala — ty den förmögenhet hon genom hans ansträngningar vunnit var furstlig.

Lassalles studier och politiska verksamhet.

Visserligen var Lassalles tid starkt tagen i anspråk af grefvinnan von Hatzfelds processer, men detta hindrade honom dock ej att samtidigt kasta sig rakt in i de brännande dagspolitiska striderna.

Dessutom författade han under denna tid en mängd smärre uppsatser, och skref sitt stora arbete om »Heraklit» färdigt — och detta verk ansågs som ypperligt.

Men som sagt, vi finna snart Lassalle som ledare för de unga revolutionärerna under de skickelsedigra dagarna 1848.

Visserligen var Lassalle ung — blott 22 år gammal, men det oaktadt blef han en af de ledande personerna för det tyska republikanska partiet. Han höll politiska möten, och han slog upp revolutionära anslag i gathörnen, där medborgarna uppmanades till att göra väpnadt motstånd mot den brottsliga regeringen — som genom ett författningsbrott vågat upplösa Nationalförsamlingen.

Men när så. resningen misslyckades och reaktionen kom till makten, fängslades Lassalle och hölls fängslad ett halft år innan hans sak kom före.

Hans försvarstal är helt enkelt glänsande, det är skarpt som en blottad klinga och det är en ren njutning att läsa det.

I stället för att stå där som en anklagad, anldagar han och följande må visa styrkan i hans tal: »I folkens lif är rättsståndpunkten en dålig ståndpunkt, ty lagen är blott ett uttryck för samfundet och dess skrifna vilja — ej dess mästare. Har samfundets vilja och kraf förändrats — såhör den gamla kodexen hemma å historiska museum, och i dess ställe må nutidens bild träda fram, dess fotografi».

Med rent oerhörd kraft säger han vidare: »Låt de rhenska domstolarna öppet proklamera sig som revolutionstribunal och jag är beredd att öppet erkänna dem och svara inför dem.

Revolutionär som jag är af princip vet jag på hvad sätt en segrande makt har rätt att göra sina fordringar gällande då den uppträder öppen och obeslöjad. Men aldrig skall jag utan motsägelse tåla att man, under rättvisans skenheliga form, öfvar den mäst skändliga orätt och under självfva lagens egid stämplar lagen som förbrytelse — och förbrytelsen som lag».

Han skämtar med alla dem som ej kunna höra ordet »revolution» utan att genast se »svingade högafflar» för sina

ögon. Och han söker klargöra för de förskrämda skillnaden mellan reform och revolution.

Revolution det är då man sätter en helt ny princip i den gamlas ställe, reform åter då den gamla principen bibehålies — men dock smärre förändringar genomdrifvas.

— En reform han genomföras medelst uppror och blodsutgjutelse, en revolution kan åter på fullt fredlig väg fullbordas.

Och Lassalle själf protesterar skarpt mot »högaffels-revolutions-idealen». Han säger: »Huru^ En sådan som jag har, med Faustartad kunskapstörst, med den segaste, allvarligaste uthållighet arbetat mig igenom grekernas filosofi och romersk rätt, genom statsvetenskapernas mäst olika fack, fram till modern nationalekonomi och statistik, och ' ni kunna på allvar tro att denne, efter en sådan utvecklingskedja skulle sluta med att i proletärens hand trycka brandfacklan?»

Allt mera och mera fördes Lassalle öfver till arbetarrörelsen — och det fastän han ännu stod midt upp i den borgerliga rörelsen.

Visserligen hade assisdomstolen frikänt Lassalle fastän denne inför rätta utropat de historiskt vordna orden: Jag vill ej och kan ej frikännas, om man icke erkänner att vädjandet till vapen är folkets rätt och plikt».Men så blef han i stället af kriminaldomstolen dömd till 6 månaders fängelse för motstånd mot polis.

Sin fängelsetid använde Lassalle till allvarliga studier i sociala frågor. Dessutom mottog han så godt som dagligen i fängelset besök af en polsk arbetare, Kicliniawy var hans namn, som grundligt satte honom in i alla praktiska arbe-tarspörsmål, och ofta utsträcktes deras samtal till långt in på nätterna.

Utkommen ur fängelset började han med ifver studera reformationsstriderna i Tyskland för att se huru dessa verkat i politiskt hänseende — och följden af dessa studier blef — dramat Franz von Sickingen — som är märkligt därigenom att Lassalle där direkt för fram den åsikten, att stora politiska förändringar alltid genomförts med eld och svärd, och att makt går före rätt — hur mycket än man söker bevisa motsatsen. Dessutom kämpade Lassalle både i tal och skrift för ett enigt Tyskland — han stod f. ö. där på samma ståndpunkt som Bismarck. Han var äfven en stor vän af »ett enigt Italien» och han gjorde tillsammans med gref-vinnan von Hatzfeld en resa till Italien för att sammanträffa med Garibaldi och samtala därom.

Såväl i Preussen som i Italien realiserades sedermera hans planer som vi veta.

Till Berlin kunde Lassalle, efter Dusseldorferprocesse.n, ej återvända, och dock ville han komma dit. Förklädd till kusk vågade han sig dock dit, och genom von Humboldts förmedling lyckades det, att trots protesterna från den Manteuffelska ministärens sida, få tillstånd för Lassalle att vistas i Berlin.

Grefvinnan von Hatzfeld följde honom och de arbetade och studerade samman med all ifver, samt umgingos i vetenskapliga och litterära kretsar och öfverallt var Lassalle en gärna sedd och högt uppburen gäst.

.ir 1861 gaf Lassalle ut sitt märkliga arbete »Om de förvärfvade rättigheterna» hvarest han skarpt kritiserade bland annat arfsrätten och dito de nu rådande egendomsförhållandena. Efter detta första angrepp dröjde det ej länge förrän Lassalle helt bröt med framstegspartiet (liberalerna) — de funno honom för långt gående, han dem för efterhlifna och tama.Och nu följa slag i slag dessa små mästerliga stridsskrifter, som verka likt trumpetstötar på en sofvande mänsklighet.

tlber Verfassungsivesen» (Öfver författningsväsendet), »Macht und JRecht» (»Makt och Rätt») m. fl.

I den senare häfdade han än en gång med skärpa den åsikten, att det ytterst är makten, ej rätten, som fäller utslaget.

Hvarje konstitutionell fråga kan sammanfattas i de orden: »Hvem är den starkaste?»

Den definitiva brytningen med framstegspartiet skedde år 1862 efter ett föredrag »Om statsförfattningsväsendet». Hela detta föredrag var en utmaning mot de säfliga »framstegsmannen». Här sade Lassalle rent ut att »liberalismens» försök att värna om grundlagsparagraf erna, ej var värd den möda de gjorde

sig: ty det är icke grundlagsparagraferna som bilda en stats författning, utan den bildas af de bestående maktförhållandena i staten».

De liberala blefvo rädda. Lassalle svarade med ett annat föredrag »Was nun» (Hvad sedan?) Hvari han ännu skarpare går till rätta med sina räddhågade partivänner — och brytningen blef nu fullständig.

Och Ferdinand Lassalle står nu vid det mål, där han skall göra sin största insats!

Ferdinand Lassalle som arbetarledare och agitator.

Som en glänsande komet på nattsvart himmel lyser nu Lassalles bana upp hela den tyska arbetarrörelsen. Och han bringar ordning och reda i det kaos, hvari denna förut befann sig.

Knappa två år verkade Lassalle inom den tyska arbetarrörelsen och dock utförde han ensam under denna korta tid samma arbete som hundrade andra tillsammans i andra länder ännu knappt förmått åstadkomma.

Han skapade af intet ett fast arbetarparti, som i sinom tid skulle blifva kärnan i Tysklands socialdemokratiska arbetarparti och gjorde det från början till en enig, fastsammankittad massa, som med kraft kunde och ville upptaga kampen mot bourgeoisien.

Detta Herkulesarbete utförde Lassalle ensam, och honom allena tillkommer äran— Karl Marx var tänkaren — Ferdinand Lassalle kämpen -— den aldrig vikande agitatorn — låtom oss aldrig glömma detta.

Från och med sitt första framträdande t. o. m. sitt sista tal hade han massorna i sina händer — af alla hälsades han som den nya tidens Messias, och rent rörande i sin naivitet är den dyrkan, som än i dag egnas hans minne af Schlesiens utarmade proletärmassor.

Innan jag öfvergår till att skildra hans verksamhet som agitator, vill jag taga ett citat ur Brandes »Ferdinand Lassalle»:

»Som agitator var det han trädde ut ur sitt tält. Ordet syntes som skapadt för honom. Agitator efter stort mått är den, som har förmåga att genomtränga de döda massorna med sin andes lif, som förmår på en gång besjäla och leda. Agitatorns konst består i att elektrisera och diciplinera på en och samma gång, och härtill fordras ej mindre en öfverlägsen vilja, än en öfverlägsen själ. En agitator skall på en gång kunna verka som talare, som författare, som guerillahöfding och som fältherre, han skall kunna dyka upp än här, än där, handla samtidigt å en mångfald af punkter, hålla alla på en gång i spänning och i tygeln.

Men till ett sådant medvetet och plötsligt stötvis elek-triserande handlingssätt hade Lassalle alltid varit skickad. Hvad gällde det här? Jo »vilja» och åter »vilja»! och »viljan var hans lif» — — —.

Och längre fram säger Brandes om honom:» Han hörde till de väljande, ej till de kallade» — och Lasalle själf hade valt — valt ett lif i öfvermänsklig kamp mot det borgerliga samhället.

Under åren 1862—64 utför han sitt jättevärf! Han håller möten, han skrifver i tidningarna, han organiserar och leder och öfverallt är han själen i arbetarrörelsen — öfverfallen af den borgerliga pressen — oförstådd af arbetarna.Också klagar Lassalle från denna sin kamptid öfver att han är »dödstrött — dödstrött» — sådant är omkvädet i hvarje privatbref från denna tidpunkt.»

Den 12 april 1862 höll han ute i en af Berlins förstäder sitt första föredrag uti en arbetarförening. Ämne var »Arbetarståndet och vår tid».

Ett programtal kan man kalla det för. I detta tal påvisade Lassalle huru bourgeoisien genom 1789 års revolution kommit till makten — och att det nu vore »det fjärde ståndet» — arbetarklassen, som efter 1848 års revolution skulle bli den dominerande klassen.

Om så ej ännu fullt blifvit fallet, ha dock arbetarna genom sina organisationer förskaffat sig en framskjuten ställning i samhället, som de ingalunda ägde 1862.

Föredraget brakte Lassalle i kollision med myndigheterna — och han dömdes till 4 månaders fängelse.

Arbetarmassorna fylkade sig nu kring Lassalle och när han kom ut ur fängelset mottogs han med jubel — och f. o. m. nu blir han den borne ledaren för Tysklands proletärmassor.

Han blir den fyrbåk, som visar dem vägen genom »liberalismens» bränningar och blindskär.

Det var just på 60-talet som den liberala »sparsamhets-aposteln» Schultze-Delitzsch som bäst för det tyska folket höll sina »sparsamhetspredikningar» — och kom fram med sina »själfhjälps-teorier».

Arbetarna begynte vakna upp ur sin dådlösa slöhet — men voro ännu yrvakna och visste ej hvar de voro hemma. Så t. ex. beslöt sig en arbetarförening från Leipzig att sända en deputation till »Framstegspartiet» i Berlin och höra hur man där ställde sig till arbetarfrågorna. Och öfver hufvud få veta om det vore lämpligt och behöfligt att arbetarna sysslade med politiken.

Det gjorde sig vid denna tidpunkt tvänne strömningar gällande: En del hade den uppfattningen att politiken vore

något som ej anginge arbetarne — en annan del ansåg att arbetarne borde ansluta sig till framstegspartiet och göra gemensam gak med detta.

Arbetaredeputationen framförde sitt ärende, och anhöll tillika att framstegspartiet på sitt program ville upptagakrafvet på »allmän rösträtt» och därjämte framställdes till föreningen en förfrågan om det kunde gagna att arbetarna som ett eget parti anslöto sig till framstegspartiet.

Med förnäm öfverlägsenhet afspisades arbetarnas anhållan om att »den allmänna rösträtten» skulle komma upp på programmet.

Man hade ju ett godt bevis på hur onödigt detta vore — då ett sådant reformparti som »framstegspartiet» funnes i riksdagen.

På samma sätt affärdades spörsmålet om huruvida arbetarna borde bilda ett eget arbetarparti — man förklarade att $e ej alls behöfde syssla med politiken och att man »ej hade behof af något arbetarparti».

Deputationen, som bevistat ett möte vid hvilket Lassalle talat, vände sig nu till honom för att få höra hans åsikt om arbetarrörelsen. Och Lassalle besvarade äfven dessa frågor i sitt mycket berömda »Öppna bref».

Utom sig af raseri öfver att Lasalle vågat ställa sig i spetsen för arbetarna, föll hela den frisinnade pressen som ett koppel ilskna hundar öfver Lassalle — och nu är fejden på allvar i Tyskland börjad mellan »öfver- och underklass» mellan »bourgeosi och proletariat» och den fäjden rasar ännu.

I detta sitt berömda »Öppna bref» säger han: »Ni ha uppmanat mig att yttra mig om arbetarrörelsen, och de medel som finnas för att i politiskt, materielt och intellektuelt hänseende förbättra arbetarnas ställning.

Jag gör inga omsvep utan besvarar edra frågor helt öppet i en skrifvelse. Jag beklagar dock, att jag tillfölje af en mängd arbeten måste affatta detta mitt bref så kort.

Under ert möte förra året gjorde sig tvänne meningar företrädesvis gällande: Den ena gick i den riktningen att arbetarna icke skulle befatta sig med politiken. Den andra att de som bihang skulle ansluta sig till framstegspartiet.

Hade jag varit på edert möte hade jag röstat för afslag i båda fallen.

Det är i högsta grad inskränkt att tro att arbetarna ej hafva någonting att skaffa med den politiska rörelsen och dess utveckling I Tvärtom kunna arbetarne blott genom politisk frihet genomdrifva sina rättmätiga intressen.Redan blott frågan om församlingsfriheten är afhängig af det politiska läget och på den beror det om ni skola kunna samlas och diskutera edra intressen eller kunna bilda föreningar som tillvaratага dem.

Att diskutera frågan om huruvida arbetarna ha nytta af att deltaga i politiken, vore alltför inskränkt — och jag vill ej upptaga tiden därmed.

Icke mindre falsk och vilseledande är den åsikten, som framförts, att arbetarna i politiken blott skulle vara ett bihang till framstegspartiet.----------

Vidare säger han: Arbetarklassen måste konstituera sig som ett eget parti och bära på sin fana »den allmänna, lika och direkta rösträtten», det och intet annat skall vara detta partis lösen.

Blott arbetarklassen representerad i den lagstiftande församlingen kan på ett tillfredsställande sätt främja arbetarklassens intressen.

En fredlig och laglig agitation härför måste igångsättas — och detta skall vara arbetarnas program.

Detta klargör ock deras ställning till framstegspartiet. Öfverallt skall det gå fram självständigt och känna sig som ett från detta skiljt parti. Likväl må det understödja framstegspartiet i de punkter och frågor där de hafva gemensamma intressen. Men resolut vända det ryggen och uppträda mot detsamma, så snart framstegspartiet visar sig vilja taga afstånd från de gemensamma intressefrågorna. Därigenom skall det tvinga framstegspartiet att antingen utveckla sig och komma på en högre framstegsnivå, eller också skall det sjunka allt djupare ned i betydelselöshetens kärr — i hvilket det redan står ända till knäna. Detta, och absolut intet annat, måste vara det tyska arbetarpartiets taktik gentemot framstegspartiet.»

Dessa få utdrag torde vara nog för att ge en föreställning om Lassalles taktik.

I sitt likaledes så ryktbara Arbetarprogram visar sig Lassalle som en fullblodsidealist — en sak värd att minnas i vår tid — då man så gärna rycker på axlarna åt »idealiteten» och anser »femöres-politiken», tillfyllestgörande för proletariatets befrielse.»För alla som tillhöra arbetarklassen» — säger Lassalle — »följer af det sagda den plikten att intaga en ny ståndpunkt.

Intet är mera egnadt att gifva en hlass en djup, sedligt allvarlig prägel, än medvetandet om att denna klass är bestämd att blifva härskande klass.

Att hans klass' åsikter äro förutbestämda att upphöjas till hela tidsskedets ledande princip för samhället och göra det till denna princips afbild.

Den höga världshistoriska ära som ligger i denna bestämmelse (att blifva härskande klass) måste lägga beslag på alla edra tankar!

För eder passar icke mera de underkufvades laster och de tanklösas förströelser, ja ej ens de obetydligas oskyldiga lättsinne, I ären den klippa på hvilken framtidens kyrka skall byggas!-»

Vidare säger Lassalle: Det sedliga allvaret i denna

tanke är det som måste stå framför eder på verkstäderna, under arbetet, under promenaderna, under edra sammankomster — ja t. o. m. när ni söka hvilan på mödans hårda bädd, är det denna tanke som måste besjäla eder — ända tills ni slumrar in i drömgudens armar. Desto mera uteslutande ni fördjupen eder i denna djupt sedliga tanke — desto förr skolen I, varen förvissade därom — påskynda den stund när I skolen fylla" den mission världshistorien har för eder bestämdt.

Om det bland eder, mina herrar, som i dag hört mig blott funnes två eller tre hos hvilka jag förmått upptända den hänförelsens eld för denna stora tanke, som jag utvecklat för eder, i det djup som jag menar, så skulle jag anse detta som en stor vinst af detta mitt föredrag, och känna mig mer än belönad.»

Men det var ej nog med att Lassalle uppträdde som agitator, utan han förde äfven en häftig polemik med Schultze-Delitzsch, den i Tyskland så beryktade sparsamhets-aposteln. Och under denna fejd förde han fram sina socialreformatoriska planer.

Reformkrafven voro baserade på Karl Marx' »Kommunistiska manifest», ehuru ej så_skarpa och klara som de där förefunnos.

Här en kort öfversikt.Vi komma då först till Lassalles så mycket omtalade »järnlag» och huru han ansåg att denna verkade.

Den ekonomiska järnlag, som under de nuvarande samhällsförhållandena är förhärskande, och bestämmer

arbetslönen, regleras af tillgång och efterfrågan på arbetsmarknaden.

Genomsnittslönen för arbetarne reduceras alltid till det för lefnadsförhållandena absolut nödvändiga minimimåttet, som beräknas vara erforderligt för att arbetaren skall kunna lefva och fortplanta sig.

Det erforderliga »minimimåttet» för att arbetaren må »kunna lefva — och fortplanta sig» är den fasta punkt mellan hvilken pendeln svänger — å ena sidan öfverbetal-ning å andra sidan underbetalning, men pendeln stannar ej länge å någondera sidan, utan tenderar alltid till att så hastigt som möjligt uppnå »minimimåttet».

Pendeln kan ej stanna öfver länge — ty då kommer det förbättrade läget arbetarna att i mängd ingå äktenskap och en större folkökning blifver följden — hvarigenotn flere händer komma till och ånyo nedprässa lönerna.

Men den kan ej häller länge stanna under »minimi-punkten» som utgöres af det för lefnadsomkostnaderna oundgängligaste, ty då skulle utvandring, icke ingående af äktenskap ocli återhållsamhet i »barnproduktionen» bli följden och eländet skulle förminska folkstocken. Detta skulle åter ha till följd en höjning af arbetarnas lefnadsstandard till den före nedpressningen vanliga.

Den verkliga genomsnittslönen befinner sig sålunda alltid på den punkt jag genom »järnlagen» påvisat, stundom öfver — stundom under — men tenderande att återtaga sitt n. v. läge, säger Lassalle.

Lassalle ansåg teorien om järnlagen så viktig, att han säger till arbetarna i sitt programtal:

»Denna hårda järnlag måste ni, mine herrar, inrista djupt i edra hjärtan och lägga den till grund för allt edert tänkande.

Och ni skola spörja alla som komma till eder om han erkänner denna lag.

Erkänner han den ej måste han från början stämplas antingen som en bedragare mot eder, eller ock som enperson hvilken är mycket okunnig i nationalekonomien. Ty i den liberala nationalekonomiska skolan gifves det ej en, som ej erkänner den.

Adam Smith, likaväl som Say, Ricardo likaväl som Malthus, Bastiat likaväl som John Stuart Mill äro enstämmiga i sitt erkännande. Det härskar bland alla vetenskapsmännen full enstämmighet i denna fråga.

Om man, på eder fråga om de erkänna järnlagen, svara »ja», skolen I fråga hur man vill förmildra den? Och om han ej kan besvara denna fråga — så vänd honom ryggen — han är en pratmakare, som antingen själf är bedragen, eller ock vill bedraga och bländа eder med sina ihåliga fraser».

Men de kända verkningarna af denna »arbetets järnlag» kunde förmildras och detta ansåg Lassalle horde och hunde ske genom statens mellanhomst.

Detta skulle ske genom upprättandet af produhtions-föreningar med statskredit.

Arbetarna skulle själfva grunda dylika föreningar — och staten skulle tillsläppa det nödiga kapitalet. Men staten skall ej själf vara arbetsgifvare — industriidkare —- utan blott till arbetarna förskottera det nödiga kapitalet.

Efter hans förslag skulle en kreditförening omfatta samtliga arbetarassociationerna, men t. v. skulle en assuransförening omfatta samtliga föreningar inom samma fack och därigenom utjämna förlusterna, så att dessa blefvo så godt som inga. Kapitalets »risk» existerar sålunda ej för associationerna, då konkurrensen är utesluten.

Samorganisationen af alla i landet befintliga associationer, skulle minst gå så långt, att man ömsesidigt gåfvo hvarann underrättelse om hela produktionens tillstånd och förutsättningar.

I samtliga associationers böcker, skulle då de af dessa tillsatta kommissionärerna i o. f. sina undersökningar finna det underlag, som satte dem i stånd att upprätta en statistik öfver produktionsbehofvet, och därigenom vore en möjlighet gifven till att förhindra öfverproduktion.

Och, om än ej detta skulle omedelbart kunna ernås, så skulle öfverproduktionen helt enkelt förvandlas till enbart »produktion i förskott» enär associationerna, tack vare dekolossala medel de förfogade öfver, icke voro tvungna att sälja sina varor till underpris. Och därigenom skulle overproduktionens kriser besparas samhället.»

Med den kraft och klarhet som var Lassalle egen, förde han fram dessa sina kraf på »produktionsföreningar med statskredit» gent emot de af Schultze-Delitzscli proklamerade själfhjälpsföreningarna och flere af Lassalles mest glänsande föredrag och broschyrer gå just ut på att omkullkasta dessa »själfhjälps- och sparsamhetsteorier».

Striderna voro ytterst häftiga och hela den borgerliga pressen riktade sina angrepp mot Lassalle för hans kraf på statens ingrepp till förmån för proletariatet.

Men för att kunna erhålla statsunderstöd anser Lassalle »att folket måste ha rösträtt och att det införes omedelbara val, ' ty blott därigenom kan man utöfva inflytande på den lagstiftande församlingen».

Lassalle störtade sig midt in i stridsvimlet för att försvara dessa sina visserligen ännu oklara socialdemokratiska idéer — och nu följde en agitation sä intensiv att man häpnar inför den kolossala kraft Ferdinand Lassalle här utvecklar.

Lassalles segertåg.

För att sprida sina idéer och vinna arbetaremassorna för dem, företog Lassalle hösten 1863 sin agitationsresa till Rhenländerna, till de stora industricentra, som där funnos. Han hyllades som en triumfator hvar han drog fram. Från stad till stad gick segertåget!

Redan förut hade Ferdinand Lassalle i Frankfurt å ett möte, som hans motståndare anordnat, vunnit arbetarna där, hvilka förut äfven varit hans motståndare, öfver på sin sida. Det var begynnelsen till hans triumfer och sedan kunde han som en segerherre mönstra sitt folk, livar han . drog fram.

Vid järnvägsstationerna samlades arbetarna i hundratal, för att få se och om möjligt tala vid honom och man formligen dyrkade Lassalle.I Elberfeld talade han för 3,000 åhörare och i Solingen inför 5,000. Gendarmerna inträngde och sprängde mötet och omringade Lassalle, som eskorterades af dem jämte 10,000 arbetare som skyddsvakt. Under dånande hurrarop följde de honom till telegrafstationen, dit han gick för att afsända ett »klagotelegram» till Bismarck, med hvilken han under hela sitt lif stod på god fot.

Men ännu större blefvo ovationerna för Lassalle under hans ånyo våren 1864 företagna agitationsfärd genom Rhen-länderna. 1

Föga skada kunde polisen åstadkomma genom att gång på gång i förväg stänga lokalerna för Lassalle. Nya lokaler anskaffades i hast och mötena gingo af stapeln under stormande jubel från åhörarnas sida.

Under denna resa fick Lassalle för första och sista gången själf fira första stiftelsedagen af det tyska arbetarepartiet — lians dagar voro tyvärr räknade och inom kort skulle denne arbetarnes mäktiga förkämpe ej mer befinna sig bland de lefvande.

Det var som om dödsaningen redan bemäktigat sig hans själ — ty med öfvermänsklig energi höll han dag efter dag, natt efter natt möten.

Han organiserade arbetarna, han höll föredrag, och han skref sina blixtrande tidningsartiklar, midt under fiendernas hätskaste anfall — oberörd och segerviss.

En titan var Ferdinand Lassalle som aldrig sviktade i kampen.

Fienderna klandrade honom, vännerna dyrkade honom och själf njöt han af både fienders och vänners uppmärksamhet — ty Lasalle var äregirig och dåraktigt svag för erkännande!

Ur en skildring i tidningspressen från Lassalles intåg i Ransdorf i Rhenlandet må följande citeras:

»Så snart tåget af vagnar närmade sig llansdorfer-gränsen, kunde man i förväg se huru gammal och ung var på benen, ty höjden var besatt med hufvud vid hufvud. Vid gränsen voro blomstergirlander upphängda jämte en krans bärande inskriptionen:

»Var välkommen då, doktor Ferdinand Lasalle, mång-tusende gånger till Ransdorferdal 1Med dylika kransar oeh girlander voro platserna under hela vägen äfven smyckade. Vid gränsen blef »presidentvagnen», som kändes igen

på sin inskription »Varder Eniga» plötsligt öfverraskad af ett blomsterregn. Arbetets döttrar var det, som med säkra kast läto blomsterregnet falla helt plötsligt.

Där stodo i täta led arbetarmassorna från Solingen och Wermelskirchen uppställda för att sluta sig till tåget.

Att beskrifva det gränslösa jublet är knappt möjligt. Hälsningarna och välkomstropen togo ej ända förrän man anländt till Ransdorf. När vägen vid en böjning af chaussen gick nedåt, visade sig ett intressant skådespel. Folkmassan, som strömmat samman för mottagningen, sökte att hålla jämna steg med den nedför berget rullande vagnen och störtade i galopp dels på en sidoväg, dels på själfva chaussén efter den i rask fart bredvidilande vaguraden. Och så stor var ifvern att de flesta kommo fram samtidigt med det att vagnen inträffade i Ransdorf».

Det tal Lassalle här, under dånande bifallsrop höll, för att fira årsdagen af arbetarföreningens stiftande, var glänsande. Och i stolt segerkänsla kunde han blicka tillbaka på en rad af vunna segrar. Och han slutade sitt mäktiga tal med följande ord, lånade af en skald: »Måtte om jag går till botten, en hämnare och efterföljare uppstå af mina ben». (Exoriare, aliquis nostris ex. ossibus ultor). tylåtte denna väldiga kulturrörelse ej gå till botten med min person, utan den brand jag tändt gripa allt vidare och vidare omkring sig så länge ännu en enda af eder lefver och andas! Lofven mig detta och till ett tecken härpå, räcken edra händer i höjden!»

Tre månader senare låg Lassalle som lik i en liten schweizisk by!

Lassalles kärleksöde oeh död.

Under hela denna uppslitande tid stod Sofia von Hatz-feld alltjämt som en trofast kamrat vid hans sida. Väl kunde Lassalle med sin fjärilslätta natur och sin passion förfagra kvinnor flacka omkring hit och dit — men ro till kropp och själ fann han blott hos Sofia von liartéfeld.

Efter den både kroppsligen och andligen upprifvande agitationen hösten 1863 och våren 1864 skulle Lassalle som vanligt söka någon tids hvila vid Rigi-Kaltbad, för att återvinna hälsa och krafter —- och samtidigt äfven hringa reda och ordning i en mängd af eftersatt arbete i o. f. arbetarrörelsen. Ur ett af Sofia von Hatzfeld till honom skrifvet bref må följande citat göras: »Kan du ej för någon tid

låta dig nöja med vetenskapen, med vänskapen och med en skön natur?»

Hon hade nämligen bedt honom spara sig litet — och lämna politiken å sido under en kort tid.

Och han svarar från Rigi den 28 juli: »Du tror jag behöfver politik. Ack hur litet du är au fait med mig. Jag önskar ej något mera lidelsefullt, än att bli hela politiken kvitt och kunna draga mig tillbaka och lefva för »vetenskapen, vänskapen och naturen». Helt säkert skulle jag så lidelsefullt som någonsin tillförene flamma upp för den ånyo, om allvarliga händelser stode för dörren eller om jag’ hade makten eller medlen till att eröfra den. Ty utan högsta makt kan intet uträttas 1 Till barnalek är jag för gammal och för stor.

Därför åtog jag mig också högst ogärna presidentskapet. Jag gaf blott vika för din önskan, men nu trycker mig detta förfärligt. Vore jag blott det kvitt, så vore nu det ögonblick kommet, då jag tillsammans med dig ville besluta mig för att resa till Neapel. (Men hur blifva det kvitt?)»

Blott några få dagar innan Ferdinand Lassalle skref detta bref — hade han i lligi fått mottaga besök af en ung flicka, som han lärt känna i Berlin, Helene von Dönniges var hennes namn. Hon var dotter till en ansedd bäjersk diplomat —och modern var en vacker judinna. Helena von Dönniges var en extravagant och bedårande skönhet, som dels i hemmet, dels utom detsamma förstod att ådraga sig uppmärksamhet.

Föräldrarna lefde högt, Helenes uppfostran och vård i öfrigt försummades samtidigt med att man klemade bort henne, och som vuxen stod hon där nyckfull — och bizarr i hela sitt väsen.Mer än en kärlekshistoria hade hon varit inblandad uti och herrarna svärmade som mal kring ljuset omkring. henne.

Men trots sina nycker var hon vaken och bildad och då hon inom sina kretsar hörde än en, än en annan tala med den djupaste beundran om Ferdinand Lassalle, beslöt hon lära känna honom.

När så en gång en snillrik man bland deras gemensamma bekanta sade till henne: »För er gifves det blott en man

— Lasalle» blef hon ännu angelägnare om att lära känna honom och de sammanträffade hos gemensamma bekanta.

Båda voro då upptagna af »flirt» på hvar sitt håll — men de känslor som hos dem båda vid första mötet spirade upp, trängde allt annat å sido — och »de voro — som Lassalle sade — hvarandras öde».

Under vistelsen i Berlin sammanträffade de ofta utan att de dock voro beslutna för att något närmare förenas med hvarann — ehuru nog Lassalle törhända redan från början tänkt därpå.

När de nu träffades i Rigi helt oförmodat flammade känslorna upp — och halft på skämt, halft på allvar föreslog han, att de för att undgå alla svårigheter skulle resa till Frankrike och låta viga sig där. Helena svarade att hon vore beredd att följa honom — men önskade dock att han först gjorde ett försök att i godo vinna hennes föräldrars samtycke.

Lassalle lofvade detta och skref samtidigt och underrättade grefvinnan von Hatzfeld därom.

Hon svarade med att afråda honom till detta giftermål. Och härpå skref Lassalle som svar: »När du säger, att jag dcck borde betänka att jag för kort tid sedan var lika dödligt förälskad i en annan, så svarar jag, att när det i dylikt fall blir tal om mig så är uttrycket »dödligt förälskad» ett begrepp som öfverhufvudtaget icke kan användas om mig, och därnäst... är det verkligen ej någon ringa lycka att vid en ålder af 39V2 år kunna finna en kvinna så vacker, så ung, så fri och med en för mig så lämplig karaktär, och som älskar mig och hvad som för mig är alsolut nödvändigt, helt går upp i min vilja».Lassalle blef nu en förälskad dåre — som alla till mogen ålder komna män alltid bli — då de bli förälskade i — barn.

Helene kunde göra med honom hvad som helst — hon lekte med honom som med en stor hund — och o då hon ropade »couche» — så låg han för hennes fötter. Åter den gamla sagan om »Omfale — och Herkules», då Omfale röfvar lejonhud och klubba från Herkules — och tvingar honom att som slaf spinna bland hennes tärnor. —.

När hon rest sände han henne telegram på telegram och skref sex kärleksbref på tre dagar. Snart reste han efter till Bern, sökte upp henne och som två barn bygga -de skimrande luftslott samman — luftslott om makt och storhet och kärlekstycka, och tillbringa en hel vecka i outsäglig lycka och saligt rus. Lassalle besöker Helena i de ljusa klara månskensnätterna och hela deras lif är en dröm.

Den 3 augusti kom Helene hem till sina föräldrar i Genf — och underrättade genast modern om att hon och Lassalle ämnade gifta sig.

Modern blef utom sig och underrättade genast fadern om skandalen, det kom till häftiga scener och man kunde ej finna ord nog starka till att fördöma Lassalle —- han vore en samvetslös röfvare, en niding, en kvinnoskändare — och så drogs hans förhållande till Sofia von Hatzfeld fram inför Helene. Det oaktadt vidhöll Helena sitt beslut att gifta sig med Lassalle.

Fadern förbannar henne och förbjuder henne att se sin mor och sina syskon — och Helene störtar ut och bort till det hotell där Lassalle skulle ta in. Då hon kommer dit träffar hon Lassalle vid porten — tåget han kommit med hade blifvit försenadt — och han hade ej fått hennes bref.

Då de kommit in i rummet kastade sig Helene ned för hans fötter och ropade att nu vore stunden kommen att fly till Frankrike och det ögonblickligen med nästa tåg — och hon kallade sig hans hustru — hans egendom.

Men Lasalle förstod ej situationen. För första gången i sitt lif — »är Lassalle icke Lassalle — säger Brandes — och i stället för att enlevera Helene von Dönniges — bjuder han henne armen och för henne bort till en väninna, där hennes mor inom kort hämtar åter den förrymda dottern.Fadern var vild af raseri, misshandlade Helene och spärrade in henne och nu följde en hel rad af öfvertalningsförsök och slutligen tvangs Helene att skrifva ett afskedsbref till Lassalle, hvari hon sade att allt måste vara förbi dem emellan.

Under tiden hade Lassalles lidelse för Helene vuxit i styrka, och han blef utom sig vid tanken på att han af

spetsborgarhänsyn — vägrat att fly med henne, då hon så förtroendefullt vändt sig till honom.

Nu rörde Lassalle upp himmel och jord! Han telegraferade landet rundt! Han vände sig till Sofia von Hatzfeld och bad henne vända sig till biskop von Ketteler i München och be om hans bemedling. Och han var som vansinnig af sorg. Såväl grefvinnan von Hatzfeld som en af hans bästa manliga vänner, öfverste von Rüstow, hade all möda att lugna honom.

Under tiden hölls Helene i formlig fångenskap. Ej ett enda af Lassalles glödande kärleksbref kommo fram och hennes motståndskraft bröts. Slutligen en dag förklarade hon inför polacken von Rüstow och en annan af Lassalles vänner, att hon ej vidare ville veta af Lassalles kärlek — att allt vore slut mellan dem.

Lassalle som förut ej velat tro på Helenes förra bref, hvari hon sagt att allt vore slut dem emellan, greps nu af formligt ursinne och sände en utmaning till von Dönniges samt ett hånfullt bref till Helenas fästman hr v. Rackowitza — hon hade nämligen af fadern tvungits att gifva denne sin forna tillbedjare handen.

Herr von Dönniges hade lämnat Genf — och det var von Rackowitza som upptog utmaningen.

En duell på pistol skulle äga rum. Von Rüstow var Lasalles sekundant. De båda vännerna bodde å Viktoria-hotellet och duellen skulle äga rum vid Carouge utanför *Genf*.

Lasalle var fullkomligt lugn och obekymrad, och skämtade med von Rüstow, som bad honom öfva sig i pistolskjutning, ehuru Lassalle var en mästerlig skytt, finge han ej förakta sin motståndare, som icke vore honom underlägsen. Men Lassalle sysslade med sina bref — och med sitt testamente!Redan före kl. 7 på morgonen den 27 augusti voro de på mötesplatsen. Kort efter infunno sig von Rackowitza med sina sekundanter. Så fort alla förberedelser voro vidtagna, begynte striden.

Von Rackowitza hade första skottet. Kulan träffade Lasalle i underlifvet, den hade gått in genom vänstra sidan, åstadkommit svåra inre skador, och gått ut på den högra. Lasalle förmådde det oaktadt fyra utaf sitt skott — som ej träffade.

»Är ni sårad?» sporde Rackowitzas sekundanter.

»Ja», svarade Lasalle.

Med största försiktighet och omsorg fördes han i vagn till Viktoria-hotellet i Genf, där han bodde.

Grefvinnan von Hatzfeld befann sig äfven där — för att ej i förtid oroa grefvinnan, gick Lassalle, trots de oerhörda smärtor detta förorsakade honom, själf uppför trapporna, men föll samman så fort han väl hunnit in.

Grefvinnan von Hatzfeld och hans öfriga vänner telegraferade efter de båda framstående läkarna doktor Chelius i Heidelberg och doktor Billroth i Zürich — men båda förklarade att all räddning vore omöjlig.

För att döfva de oerhörda plågorna erhöll Lasalle opium — och efter tvenne dagars kamp dog Lassalle 1864 den 31 augusti kl. 5 på morgonen.

Blott 39 år och 5 månader var Lassalle vid sin död — och dock hade han under sin korta lefnad hunnit verka så oerhördt för mänsklighetens frigörelse!

Den döde Lassalles triumftåg.

Så var då Ferdinand Lassalle borta — denne man, som var så hatad och fruktad af sina motståndare, så älskad och afgudad af arbetarna, skulle aldrig mera i ljungande agitationstal väcka och samla massorna.

Så snart ryktet om Lassalles död hunnit sprida sig, bildades genast i Genf en »internationell kommitté» af landsflyktiga revolutionärer, som beslöto att med en storslagen dödsfest fira den döde arbetarledarens minne.I denna kommitté befann sig bland andra äfven *Bakunin* och *Herzen*, de båda stora ryska revolutionärerna. Dödsfesten som bevistades af 4,000 personer, egde rum i *Temple unique* i Genf.

Sedan grefvinnan von Hatzfeld låtit balsamera den döde Lassalle, förde hon kistan uppför Rehnfloden, genom de nejder där han nyss som en triumfator hållit sitt segertåg.

Färden blef en enda stor hyllningsfest åt den döde folkledarens minne.

Tysklands nyss af honom skapade arbetarparti råkade i eld och lågor. Hvart grefvinnan von Hatzfeld kom med den döde Lassalle, anställde arbetarna stora ovationer — och som en triumfator drog han genom Tyskland äfven nu. Myndigheterna började bli oroliga! Och för att göra ett slut på den döde agitatorns triumftåg, vände sig polismyndigheterna till Lassalles släkt, med en anhållan att man af grefvinnan von Hatzfeld skulle återfordra hans lik.

Släkten villfor denna begäran och i Köln lade man i familjens namn beslag på kistan, hvarefter Lassalle i all tysthet fördes till Breslau — där han nedsattes i en graf å judiska kyrkogården.

Den gamle filologen *Boeckh* författade hans grafskrift.

»*Hier ruhet was sterblich war von Ferdinand Lassalle. Dem Denker und dem Kämpfer*».
(»Här hvilar hvad dödligt var af Ferdinand Lassalle, tänkaren och stridskämpen.»)

Och Tysklands arbetare fira årligen hans minne.

Lassalles lysande lefnadssaga var till ända — men hans lifsverk skall lefva evinnerliga!

Än i dag går en sägen bland Schlesiens gamla okunniga arbetare, *att Lassalle — den nye Messias — ej är död utan skall återkomma för att frälsa sitt folk ur nödens och eländets bojor*.

Myten har redan bemäktigat sig denna skimrande hjältegestalt — i sång och saga lefver hans minne bland de tyska arbetarna och *vi*, vi kunna blott i stum beundran böja oss inför denna sällsynta mans minne!

»I Breslau en kyrkogård — en död i sin graf. — Där slumrar *den ende som svärdet oss gaf.*»

Med de orden må Ferdinand Lassalles lefnadssaga här ändas — orden äro tagna ur en tysk proletärsång — och ge en aning om de känslor Lassalle förmådde uppväcka hos massorna.